

Голові разової спеціалізованої
вченої ради
в Національному університеті
«Одеська політехніка»
доктору наук з державного
управління, професору
Драгомирецькій Н.М.

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, доктора наук з державного управління, доцента, професора кафедри соціально-гуманітарних наук Навчально-наукового інституту публічної служби та управління **Воронова Олександра Ігоревича** на дисертацію **Рокунець-Сорочан Оксани Миколаївни** «Вдосконалення державно-громадської взаємодії з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я», подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду Національного університету «Одеська політехніка» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

1.Актуальність теми дисертації

Цілі сталого розвитку ООН до 2030 року, зокрема 3 та 16, підкреслюють необхідність розбудови інклюзивних і прозорих механізмів управління у сфері охорони здоров'я, що передбачає активне залучення громадянського суспільства до процесів прийняття рішень. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я України на період до 2030 року визначає партнерство держави з громадськістю та професійною медичною спільнотою як ключову передумову для досягнення стратегічних цілей: підвищення якості медичних послуг, забезпечення рівного доступу до них та формування пацієнтоорієнтованої системи. Сучасні глобальні та національні виклики потребують ефективної координації зусиль державних органів, громадських організацій, волонтерських ініціатив та міжнародних партнерів. Лише налагоджена державно-громадська взаємодія дозволяє швидко мобілізувати ресурси, забезпечити безперервність надання медичної допомоги та адаптувати політику до реальних потреб населення. Отже, вдосконалення механізмів державно-громадської взаємодії у сфері охорони здоров'я відповідає міжнародним зобов'язанням України та її національним пріоритетам. Успішна реалізація цих завдань є критично важливою в умовах воєнного стану, в процесі повоєнного відновлення та сталого розвитку держави.

Авторка дисертаційного дослідження слушно відзначає, що концептуальні підходи до проблематики державно-громадської взаємодії в українській та зарубіжній науці вирізняються значною різноманітністю.

Але, наразі відсутні чітко сформульовані та загально визнані концепції або теорії, які б комплексно характеризували цю сферу, зокрема в сфері охорони здоров'я. Такі обставини зумовлюють потребу у виробленні нового концептуального підходу до вирішення визначених питань, якій має враховувати сучасні глобальні виклики та стратегічні завдання держави (стор.22).

Вищезазначене свідчить про те, що проблематика дослідження шляхів вдосконалення державно-громадської взаємодії з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я є вкрай актуальною. Перед науковцями та практиками повстають завдання, які пов'язані з формуванням теоретико-прикладних засад таких досліджень та виробленням відповідних механізмів їх практичної реалізації. Це свідчить про актуальність мети та завдань, своєчасність дисертаційного дослідження О.М.Рокунець-Сорочан.

Дисертаційне дослідження виконувалось в межах науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська політехніка» за темою: «Сучасні інновації в системі публічного управління в умовах глобалізаційних ризиків та кризових явищ» (ДР 01122U002247), в якому авторка як виконавець визначила місце інновацій у процесі вдосконалення державно-громадської взаємодії з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я в умовах кризових явищ з урахуванням зарубіжного досвіду та обґрунтувала доцільність запровадження інноваційних методів щодо вдосконалення державно-громадської взаємодії. Особистий внесок авторки полягає у виробленні нового формулювання змісту категорій «взаємодія», «державно-громадська взаємодія в сфері охорони здоров'я», визначення ролі органів державної влади при сприянні розвитку державно-громадської взаємодії в процесі реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я тощо. Вище зазначене підтверджує актуальність дослідження.

Отже, дисертаційне дослідження Рокунець-Сорочан Оксани Миколаївни має актуальний характер, оскільки одержані результати спрямовано на вирішення конкретних питань щодо вироблення концептуальних засад державно-громадської взаємодії при розробці і реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертаційної роботи і наукових публікацій О.М.Рокунець-Сорочан дозволяють сформулювати висновок, що основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають стандартам такого виду досліджень. Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені коректністю об'єкту та предмету дослідження, узгоджено з метою і завданнями наукової роботи.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано мету

та завдання, визначено об'єкт, предмет роботи. Розкрито наукове та практичне значення дисертаційного дослідження. Перший розділ присвячений науково-прикладним засадам державно-громадської взаємодії в публічному управлінні та адмініструванні сферою охорони здоров'я. У другому розділі визначено методологічне підґрунтя державної політики в сфері охорони здоров'я як основи побудови державно-громадської взаємодії. Третій розділ присвячений визначенню пріоритетних напрямів вдосконалення державно-громадської взаємодії з питань реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я. Заслуговує на увагу запропонований цілісний алгоритм взаємодії з донорами, який відображає логіку процесів, визначає процедури залучення, координації, впровадження та моніторингу донорських ініціатив. Авторкою відзначено, що алгоритм є унікальним для сучасної української практики, оскільки упорядковує послідовність взаємодії між основними суб'єктами міжнародної технічної допомоги у сфері охорони здоров'я.

Удосконалено концептуальні положення з розвитку теоретико-методологічного підходу щодо державно-громадської взаємодії при реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я, а саме стосовно систематизації основних характеристик категорії «взаємодія» за наявності суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин, де об'єктом виступає система публічного управління та владних відносин в державі, а суб'єктом є громадяни та інститути громадянського суспільства.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України до подібних досліджень. Ступінь обґрунтованості сформульованих автором наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджуються всебічним аналізом значної кількості нормативно-правових актів і наукових джерел з досліджуваної теми, а також, завдяки вдалому застосуванню комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Дисертаційна робота має структурно-логічну схему, де кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний із попереднім і доповнює його.

Дослідження базується на працях вітчизняних і закордонних науковців, які присвячені різним аспектам вдосконалення державно-громадської взаємодії з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я. Авторка дисертаційного дослідження відзначає, що в сфері охорони здоров'я акцент у державно-громадській взаємодії з питань отримання медичної допомоги та медичних послуг робиться на індивідуальних контактах громадянина з суб'єктами сфери охорони здоров'я. Їх надання та якість залежить не тільки від рішень держави, а від рішень громад та їх спроможності. Наведене обумовлює потребу реалізації відповідних механізмів пацієнтоорієнтованого підходу та підкреслює актуальність дисертаційного дослідження.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є система загальнотеоретичних принципів, методологічних підходів і наукових методів, що застосовуються задля синтезу нових та аналізу вже існуючих

знань в процесі наукового дослідження процедур забезпечення державно-громадської взаємодії. У роботі використано діалектичний, системний та порівняльний підходи. Дослідження здійснювалося на основі застосування комплексу загальнонаукових і спеціальних методів.

Теоретичною основою дисертації є роботи фахівців які містять сукупність наукових концепцій, теорій та підходів у галузі публічного управління, державної політики, соціального партнерства та адміністративного управління у сфері охорони здоров'я, які пояснюють закономірності, принципи та механізми ефективної взаємодії органів державної влади, інститутів громадянського суспільства та професійної медичної спільноти. Емпіричну основу дослідження склали Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти України, міжнародні договори та законодавство зарубіжних країн, що стосуються державно-громадської взаємодії в сфері охорони здоров'я, довідкові видання, електронні ресурси.

Ознайомлення з текстом дисертації дає можливість констатувати, що для неї характерна системність та ясність викладення матеріалу, вміння виділити суттєві моменти, чітка їх аргументація. Висновки дисертаційної роботи цілком обґрунтовані, коректні та логічно впливають з викладеного матеріалу. Розроблені та обґрунтовані авторкою теоретичні та практичні положення в сукупності дають змогу виявити такі особливості державної політики в сфері охорони здоров'я як: надання доступної та якісної медичної допомоги і проведення профілактичних заходів; поширення політики охорони здоров'я на багато різних сфер політики.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження в практику діяльності органів публічної влади підтверджено відповідними довідками. Ознайомлення з текстом дисертації дозволяє констатувати актуальність розроблення авторкою досліджуваної проблематики в цілому, виокремлення найбільш гострих проблем у межах предмета проведеного дослідження, а також - наявність новизни їх наукового доробку.

3. Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що у дисертаційній роботі запропоновано новий концептуальний підхід до проблематики вироблення, розвитку та вдосконалення державно-громадської взаємодії при реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я, якій полягає у формуванні нових понять змісту категорій «взаємодія», «державно-громадська взаємодія в сфері охорони здоров'я», виокремленні мети, принципів, форм, видів і методів державно-громадської взаємодії при реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я.

У результаті проведеного дослідження отримано нові наукові й практичні результати:

вперше:

- проведено комплексне дослідження теоретико-методологічних і практично-прикладних основ формування державно-громадської взаємодії при реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я та

запропоновано нове вирішення наукової проблеми щодо ролі органів державної влади у сприянні розвитку державно-громадської взаємодії в сфері охорони здоров'я для реалізації відповідної державної політики з врахуванням сучасних тенденцій до міжгалузевості та міжсекторальності політики з охорони здоров'я;

- запропоновано новий концептуальний погляд стосовно мети, принципів, видів, форм, методів державно-громадської взаємодії при реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я та шляхів її вдосконалення з урахуванням сучасних глобальних тенденцій, зарубіжного та вітчизняного досвіду;

удосконалено:

- теоретико-методологічний підхід щодо державно-громадської взаємодії при реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я, а саме стосовно:

систематизації основних характеристик категорії «взаємодія» за наявністю суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин, де об'єктом виступає система публічного управління та владних відносин в державі, а суб'єктом є громадяни та інститути громадянського суспільства;

класифікації теоретико-прикладних підходів до розуміння взаємодії за видами, формами, кількістю учасників, спрямованістю, функціонуванням, реалізацією;

узагальнення видів та основних принципів взаємодії в публічному управлінні та адмініструванні;

систематизації мети взаємодії в публічному управлінні та адмініструванні;

виокремлення методів і форм взаємодії в публічному управлінні та адмініструванні;

надання авторського визначення взаємодії в публічному управлінні та адмініструванні як спеціальної діяльності суб'єктів публічного управління та адміністрування, яка ґрунтується на принципах демократичності, відкритості, прозорості, відповідальності держави і громадськості та спрямована на побудову партнерських стосунків держави і громадянського суспільства для вироблення і реалізації державної політики у всіх сферах життєдіяльності суспільства (вирішення суспільних, соціальних, правових, економічних й інших питань). Державно-громадська взаємодія реалізує дану взаємодію шляхом побудови взаємовідносин громадянського суспільства з органами публічного управління та адміністрування з врахуванням правового поля;

узагальненої характеристики, особливостей та методів державної політики в сфері охорони здоров'я;

класифікації процедури державно-громадської взаємодії при реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я, які стосуються декількох складових: інституційної; організаційної; науково-дослідницької; громадської;

- концептуальні основи державно-громадської взаємодії з реалізації

державної політики в сфері охорони здоров'я, зокрема щодо:

класифікації форм державно-громадської взаємодії в сфері охорони здоров'я за участю громадськості, органів державної влади та за публічноуправлінським рівнем;

виокремлення методів і основних принципів державно-громадської взаємодії в сфері охорони здоров'я як загальних для інших галузей, так і специфічних;

надання авторського визначення державно-громадської взаємодії в сфері охорони здоров'я як суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка обумовлена взаємовпливами й партнерством між суб'єктами публічного управління та адміністрування і громадянським суспільством, а також окремими громадянами з розвитку сфери і системи охорони здоров'я як пацієнторієнтованих, спрямованих на забезпечення доступності, рівності, якості медичних і немедичних послуг та медичної допомоги;

- прикладних основ вироблення шляхів вдосконалення державно-громадської взаємодії з реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я в контексті системного залучення громадських організацій, пацієнтських спільнот та неурядових структур як повноправних партнерів держави у процесах розробки, впровадження та моніторингу державної політики у сфері охорони здоров'я; розвитку механізмів спільного прийняття рішень і координації дій між державою і громадянським суспільством, особливо у кризових ситуаціях; посилення ролі консультативно-дорадчих органів (громадських, медичних, координаційних рад та ін.) на різних рівнях влади, забезпечити їх регулярну діяльність; забезпечення відкритого діалогу між владою та громадськістю через регулярні консультації, публічні обговорення та онлайн-платформи; розподілу відповідальності учасників процесу та прозорості процедур при встановленні державно-громадської взаємодії з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я; розвитку практики спільної реалізації грантових проєктів, конкурсів, інших форм ресурсної підтримки; делегування частини державних функцій громадському сектору, особливо в умовах правового режиму воєнного стану; законодавчого закріплення поняття «лікарське самоврядування» та діяльність лікарських організацій; запровадження моделі лікарського самоврядування з урахуванням кращої практики зарубіжних країн; законодавчого унормування участі пацієнтських організацій у консультативних, координаційних та наглядових органах усіх рівнів (національному, регіональному, місцевому) та підтримці їх розвитку та спроможності;

дістали подальшого розвитку:

- теоретико-методологічні підходи вдосконалення державно-громадської взаємодії з реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я щодо:

процедури і розподілу повноважень між органами державної влади при виробленні і реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я в межах нормативно-правової бази держави;

мети державно-громадської взаємодії при виробленні і реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я в рамках нормативно-правової бази держави;

правової регламентації форм, видів, методів та принципів державно-громадської взаємодії в сфері охорони здоров'я;

діяльності органів державної влади та їх сприяння розвитку державно-громадської взаємодії;

- методичні підходи вдосконалення державно-громадської взаємодії з реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я щодо:

ключових показників ефективності, що є застосовними для моніторингу проєктів міжнародної технічної допомоги та для оцінки рівня взаємодії з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я;

алгоритму взаємодії з донорами, що відображає етапи та основних суб'єктів, залучених до процесу міжнародної технічної допомоги щодо реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я.

Основні наукові положення, рекомендації дисертаційної роботи мають досить глибоке теоретичне, методичне та емпіричне обґрунтування. Вірогідність отриманих результатів дослідження ґрунтується на теоретичному аналізі, узагальненні наукових праць українських і зарубіжних учених та спеціальної наукової літератури з проблематики вдосконалення державно-громадської взаємодії з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я

Проведений аналіз дисертаційного дослідження дає змогу дійти висновку, що основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, є досконало обґрунтованими.

4. Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Основні положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано у 10 працях, у тому числі: у 4 статтях, які видано у наукових фахових виданнях та 6 публікаціях у збірниках матеріалів науково-комунікативних заходів.

Участь у науково-комунікативних заходах свідчить про ознайомлення наукової спільноти з результатами дисертаційного дослідження. Кількість опублікованих праць відповідає вимогам МОН України щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

5. Значення роботи для науки, практики та суспільства

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що розроблені теоретичні-методологічні положення з вдосконалення державно-громадської взаємодії щодо реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я призведуть до вдосконалення діяльності органів державної влади і системи охорони здоров'я України, будуть сприяти формуванню міцної системи громадського здоров'я.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження в практику діяльності органів публічного управління сферою охорони здоров'я України

підтверджено відповідними довідками. Наукові рекомендації, пропозиції, висновки, отримані в дисертаційному дослідженні, враховані та впроваджені у діяльності: Березівської районної ради щодо вдосконалення організаційних форм взаємодії органів влади з громадськими організаціями, в частині проведення спільних координаційних заходів з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я (довідка про впровадження від 22.01.2025 № 01-33/10); Одеської обласної організації ВГО «Комітет виборців України», де взято до уваги сформовані в межах дисертаційного дослідження пропозиції щодо удосконалення механізмів державно-громадської взаємодії, забезпечення прозорості у сфері охорони здоров'я, запровадження інструментів громадського контролю, підвищення ефективності використання публічних коштів, а також посилення участі громадян у процесах прийняття рішень (довідка про впровадження від 15.02.2025 № 15); Гніванської міської ради Вінницького району Вінницької області взято до уваги пропозиції та рекомендації щодо: забезпечення інформаційної безпеки; підтримка психологічного здоров'я; розвиток та підтримка волонтерських ініціатив; інтеграція цифрових технологій у медичну сферу (довідка про впровадження від 24.03.2025 № 03-07/601); Департаменту охорони здоров'я Одеської обласної державної адміністрації, зокрема рекомендацій та пропозицій, які стосуються: підвищення ефективності моніторингу та аналізу громадської думки щодо якості та доступності медичних послуг (довідка про впровадження від 13.06.2025 № 541/08/08-05/2-25).

Викладені в дисертації висновки й рекомендації можуть бути використані у науково-дослідній сфері, практичній діяльності органів публічної влади та в навчальному процесі закладів вищої освіти як методологічні інструменти з впровадження державно-громадської взаємодії в сфері охорони здоров'я, яка переживає глибоку трансформацію. У сукупності отримані О.М.Рокунець-Сорочан теоретичні та практичні результати дають змогу підвищити рівень та ефективність наукової і практичної діяльності з розвитку державно-громадської взаємодії в Україні, що робить дисертаційну роботу дуже корисною для суспільства.

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

У результаті вивчення дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не було виявлено.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Оцінюючи в цілому позитивно подане до захисту дисертаційне дослідження, слід вказати на окремі дискусійні положення дисертації та висловити такі зауваження і пропозиції.

1. Автором дисертаційного дослідження поняття «взаємодія» відносно філософських та психологічних його засад в п.1.1 розглянуто в загальному плані, з посиланням на енциклопедичні джерела, що висвітлено на стор. 39-40. Однак, для більш достовірного обґрунтування історії формування даного поняття та кращого його розуміння в сучасній державно-громадській сфері,

було б доцільно представити еволюцію філософських та психологічних теоретичних засад поняття «взаємодія» в хронологічному порядку. Цей аналіз доцільно оформити у вигляді порівняльної таблиці, що сприятиме більшій наочності та науковій достовірності викладу. Такий підхід значно посилив би п. 1 загальних висновків, де дисертант підсумовує викладені підходи. Крім того, дослідження поняття «взаємодія» в публічній сфері ґрунтується здебільшого на психологічних аспектах. Для поглиблення наукової цінності роботи доцільно було б провести аналіз складових теорії міжособистісної взаємодії, як: теорія обміну, теорія інтераціоналізму, теорія системного підходу та теорія управління враженнями.

2. У дисертаційному дослідженні поняття «рішення», «управлінське рішення», «прийняття рішень» авторкою застосовується постійно без розкриття їх змісту, логіки й етапності у сфері публічного управління охороною здоров'я. Внаслідок цього втрачається аналітична глибина врахування цього елементу в процесах державно-громадської взаємодії. На стор. 66, 70, 74, 91, 116, тощо не визначено особливості процесів прийняття рішень щодо охорони здоров'я, технологій їх формування, взаємодії влади та громадян в процесі їх прийняття, не проаналізовано процес формування саме колективних рішень, як основних в системі державно-громадської взаємодії. Не уточнено, як прийняття рішень в системі державно-громадської взаємодії відрізняється від індивідуального управлінського вибору, зокрема у питаннях відповідальності, легітимності, узгодження інтересів різних стейкхолдерів. Уточнення особливостей функціонування пацієнтських організації, професійних медичних асоціації, НУО, експертної спільноти в процесі прийняття відповідних рішень покращило би дослідження.

3. В структурі міжнародного досвіду дисертантка наводить приклад застосування державно-громадської взаємодії в період подолання пандемії COVID-19 такими державами як Німеччина та Франція на стор. 173-174. Але бажано наголосити, що саме в період подолання пандемії COVID-19 державно-громадська взаємодія отримала великого актуального досвіду. Матеріал наведений авторкою здається неповним без врахування досвіду інших країн, наприклад Південної Кореї (швидкого впровадження системи відстеження контактів (contact tracing) із використанням даних мобільних операторів, кредитних карток та GPS) та Естонії (у березні 2020 року естонськими урядовцями разом із громадськими організаціями за 48 годин було розроблено десятки цифрових рішень з подолання COVID-19).

4. Ключовим елементом дослідження дисертанткою визначено алгоритм державно-громадської взаємодії з проєктами та програмами міжнародної технічної допомоги щодо реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я на стор. 224. Це без сумніву цікава наукова знахідка, але бажано звернути увагу на декілька дискусійних моментів. По-перше це надмірна лінійність процесу - алгоритм подається як послідовність етапів, хоча в реальності взаємодія з донорами та громадянським суспільством має циклічний характер і передбачає зворотний зв'язок на кожному етапі. Крім

того, це недостатня деталізація ролі громадськості, тобто громадські організації згадуються лише як ініціатори або консультанти, проте їх роль у моніторингу, незалежній оцінці та адвокації недооцінена. Ну і здається є певна невизначеність механізмів координації, при якій хоч і згадуються робочі групи, але не розкрито механізм запобігання дублюванню проєктів, конфлікту інтересів чи надмірної залежності від донорів, тощо. Цей алгоритм бажано доопрацювати в системну модель визначеного процесу.

Висловлені зауваження та дискусійні положення підкреслюють творчий характер дослідження, комплексний характер досліджуваної теми, але суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження О.М.Рокунець-Сорочан.

8. Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота Рокунець-Сорочан Оксани Миколаївни «Вдосконалення державно-громадської взаємодії з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я», є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що вирішує важливе науково-прикладне завдання, має теоретичну і практичну цінність у галузі публічного управління та адміністрування.

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що дисертаційна робота Рокунець-Сорочан О.М. на тему: «Вдосконалення державно-громадської взаємодії з питань реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я», відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка - Рокунець-Сорочан Оксана Миколаївна - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний рецензент:

доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних наук
Навчально-наукового
інституту публічної служби та управління
Національного університету
«Одеська політехніка»

О.І. Воронов